

NOTÍCIES DE LLIBRES DE MONASTIRS BENEDICTINS DEL BISBAT DE GIRONA

La magnífica aportació recentment donada a conèixer per Dom Antoni M.ª Tobella, O. S. B., sobre *Cronologia dels Capítols de la Congregació Claustral Tarraconense i Cesarugustana*¹ ens dóna ocasió de proporcionar unes notícies recollides anys enrera, en el curs d'altra investigació en els fons de l'Arxiu diocesà gironí. Semblen adients al susdit estudi, ja que la seva característica és la relació amb monastirs benedictins del bisbat de Girona i referir-se a llibres i estudiants.

D'antuvi direm que ha estat una sorpresa per nosaltres que dins la pacient i acurada recerca del P. Tobella no apareguin mai en el curs de les visites notícies dels arxius i biblioteques dels monastirs visitats. Es veu que aquelles visites es feien sota uns ritual i formulari fixos i establerts des de feia molts anys i no es deuria interrogar respecte d'aquest particular.

Desconeixem les atribucions que tingueren els ordinaris diocesans respecte dels monastirs i dels seus abats, però per la relació de les visites, es veu que en tenien cura, almenys en el temps comprès entre els segles XIV i XVI.

Les respostes que acompanyem són les pertinents a les corresponents preguntes del bisbe, fidelment transcrites dels llibres de Visita, reiterant que ens són pervingudes accidentalment, i que per tant no suposen una investigació sistemàtica, que tanmateix, per les mostres, pensem resultaria profitosa a qui tingués lleure per a realitzar-la.

¹ DOM ANTONI M.ª TOBELLA, *Cronologia dels Capítols de la Congregació Claustral Tarraconense i Cesarugustana* «Analecta Montserratensia» 10 (1964) 221-398.

MONASTIR DE SANT PERE DE GALLIGANS

El P. Tobella menciona la data 4 de gener de 1330 en què començaren les visites que precediren la celebració del Capítol del mateix any.

La visita de Girona, practicada pel bisbe Gastó de Montcada, fou feta el 19 de maig (14 de les calendes de juny) de 1332. A la pregunta de si l'església disposava dels ornaments i tot el suficient per al culte, se li respongué: «est satis competenti ornata pannis, libris et aliis ecclesiasticis ornamentis . . . Interrogato — l'abat — si omnes — els monjos — resident ibi, dixit quod sic exceptis duobus que sunt in studio de licencia ipsius abbatis» ².

El 30 de juny de 1368 tenia lloc la visita del bisbe Ennec de Valtierra, qui en preguntar respecte dels llibres, se li respongué: «dixit quod libri indigent correctione et aliqui reparatione videlicet psalterium, evangelisterium et consueta et epistolarium indigent correctione et reparatione, et in legendario sanctorali deficiunt aliquae legende aliquarum sanctorum et sancte Agnete Secunde ac Primi et Feliciani» ³.

En la visita del bisbe Berenguer de Pau, llegim a 4 de juny de 1492: «Item invenit testus evangelii sollemnes» ⁴.

I a 27 de desembre de 1512, visita del bisbe Boil, llegim: «Item visitavit chorum eiusdem ecclesie in quo reperit libros pro nunc sufficientes. Mandat quod quedam Consueta que nuper ut dicitur fuit inchoata, perficiatur decenter et bene infra duos annos, sub pena ~~xx~~ solidus cuilibet monachis et abbatem» ⁵.

Els llibres als quals es refereixen aquestes notes són naturalment els anomenats litúrgics. Una comunitat però, que ja en 1332 tenia estudiants als Estudis Generals, anticipant-se a les disposicions de reforma dels benedictins contingudes en la butlla del papa Benet XII, promulgada el 1361, en la que es manava donar «compte ben detallat de les rendes destinades a les pensions dels mestres i dels monjos que s'enviaran als estudis o universitats» ⁶,

² Arxiu Diocesà, P. n.º 5, f. 159.

³ Id. P. n.º 143, f. 3 v.

⁴ Id. P. n.º 143, f. 49 v.

⁵ Id. P. n.º 31, f. 60 v.

⁶ Cf. Tobella, lloc. cit., p. 229.

i que en el seu clos es celebrà i reuní el Capítol de 1444 amb representants de vint-i-cinc monastirs ⁷ i que posteriorment pel maig de 1527 i 1537 ⁸ s'hi torna a celebrar i encara hi té lloc el Parlament de 1539 ⁹ era evidentment un monastir important que havia de posseir una biblioteca, més encara si els monjos, acabat l'ofici diví, dividien llur temps entre el treball i la lectura o estudi, aleshores ¿com fer-ho sense una biblioteca per modesta que fos?

A l'Arxiu Municipal hem trobat una altra nota que prova la importància que en el segle xv tenia el monastir de Sant Pere de Galligans i que es refereix a les gestions que els Jurats de la ciutat van fer prop de l'arquebisbe de Saragossa per tal que traslladés a Girona l'estudi «per als monjos de la religió de Sant Benet ordenat a la vila de Banyoles», ja que si bé la vila reunia comoditats per a viure-hi «no es stada ne és suficient a comprendre tal acte e singularment com és universitat de Studi general, car de fet los doctors e mestres e així mateix los studiants tots stan per dessemparar e ia ni ligen en lo dit loch. Nosaltres havents sguard a la utilitat d'aquesta ciutat, on aximateix ha monastir de la dita religió apellat de Sant Pere de Galligans, havem pensat, atesa la bona e gran disposició d'aquesta ciutat copiosa e abundant de virtualles e per la gràcia de Déu constituïda en part sana, dotada de bones aygues e d'altres singularitats e de doctors que han offert legir, quel studi damont dit fos comutat en la dita ciutat, a on de fet los dits studiants serien en altre manera receptats... » ¹⁰. I al mateix dia, 16 de maig de 1446, escrivien a l'abat de Sant Feliu de Guíxols, que tenia monjos al dit estudi de Banyoles, amb semblants termes, demanant-li que escrivís també al dit arquebisbe de Saragossa, que tenia comissió del Sant Pare per a resoldre-ho i a «aquelles persones que d'açò hagen a fer». Segui com sigui, d'aquesta biblioteca medieval no n'ha pervingut cap rastre. De la seva dispersió no se sap que hi hagi cap mostra a les biblioteques nacionals ni de l'estranger. Tots els autors estan d'acord, des del P. Roig i Jalpí al canonge Barraquer, d'atribuir-ho a les guerres i a les inundacions, donat l'emplaçament del monastir, adossat a la

⁷ Id., id., p. 266.

⁸ Id., id., pp. 291 i 297.

⁹ Id., id., pp. 298.

¹⁰ Arxiu Municipal de Girona, *Correspondència dels Jurats 1446-48*, f. 4.

muralla i al torrent de Galligans, dissorts de que és tan pròdiga la història de Girona.

Però en aquest any de 1966 en desfer i aterrar las edificacions que s'aixecaren el segle passat entre el palau de l'abat i els claustres i que donen comunicació entre el Passeig Arqueològic i la plaça de Santa Llúcia, obres que realitza el Patrimoni Artístic de la Direcció General de Belles Arts, ha aparegut un petit cos adosat a l'angle que fa l'església amb el claustre per la part de ponent, que ha resultat el lloc de la Biblioteca. La dependència té poca superfície però considerable alçària i es comunica amb l'església i el claustre, una tercera porta tapiada a l'exterior, amb marc de pedra, porta esculpida al dintell la data 1679 i la següent inscripció:

1	6		7	9
BIBLIOTHECA		[<i>escut</i>]	COENOBITICA	
DUM VENIO ATTEN		[<i>aba-</i>]	DE LECTIONI EX-	
HORTATIONI ET DO		[<i>cial</i>]	CTRINAE. PAULI, TIMOTH.	4

Al mig de la inscripció un escut abacial, que segurament correspon a D. Joan de Magarola i Navarro, que ho era en el període comprès entre 1673 i 1685. No hem trobat notícies d'aquest abat, ni a l'església la seva llosa sepulcral.

A la part de ponent d'aquesta dependència hi ha una finestra a considerable alçària; el seu marc també de pedra, i al dintell porta l'any 1610, sota el qual es llegeix un verset del cap. XII dels Proverbis, que diu: QUI DILIGIT DISCIPLINAM DILIGIT SCIENCIAM. El text no s'adiu pas amb la biblioteca, més aviat sembla referir-se als monjos en general; potser, doncs, en un principi aquest lloc no seria la biblioteca, hi seria adaptada posteriorment pel meritat abat Magarola.

No queda, doncs, cap dubte de que el monastir tingué la seva biblioteca el segle XVII com n'hauria tinguda una de medieval, no sabem a quin lloc, però segurament, com aquesta, íntimament relacionada amb el claustre com era acostumat.

Com hem dit, ni d'aquesta biblioteca ni de la medieval no n'ha quedat rastre, no en podem fer retret ni a l'Orde benedictina que tant va fer pels llibres i per la seva conservació, ni als monjos que pacientment i devota posaven en pràctica el lema de Sant Pau,

que la presidia: «Fins que vingui, aplica't a la lectura, a l'exhortació, a l'ensenyament».

MONASTIR DE SANT DANIEL

Aquest monastir, fundat per la comtessa Ermessendis en 1017, continua la seva vida exemplar d'oració i santificació. Fa pocs anys la seva església ha estat objecte d'una acurada restauració, per mitjà de la qual ha estat tornada a l'original, bellíssim exemplar del romànic.

Segons el P. Tobella, va ser visitat el 27 de gener de 1330. Les nostres notícies són de 1474, visita del bisbe Joan de Margarit, i de 1499, visita del bisbe Berenguer de Pau. Aldoncia de Biure i Violant de Xatmar eren respectivament les abadesses en aquests anys.

No sé si és inèdita, en tot cas poc coneguda, la notícia que he trobat a l'Arxiu Municipal respecte de la reina Maria, que s'hi hostatjà en tornar de Perpinyà el dia 22 de gener de 1451 i que diu així: Divendres a xxii de janer del any mccccli que fou la festa de sent Vicens entrà en Gerona e anà posar en lo monastir de Sent Daniel la molt alta senyora la senyora Reyna dona Maria, muller e loctinent general del molt alt Senyor Rey beneventuradament regnant, resident en lo reyalme de Nàpols e dominant aquell pacíficament, la dita Senyora venia de Perpenyà e anava a Vilafranca de Penadès on havia prorogada la Cort de Cathalunya» ¹¹.

Es va anotar en la visita del bisbe Margarit el dia 4 de març de 1474 ¹²:

Item reperit ibidem quoddam *missale* in pergamenis pulcrum novum et completum secundum usum ecclesie Gerundensis.

Item reperit alia duo *missalia* abbreviata in pergamenis cum oracionibus sanctis post comunionibus.

Item tria *missalia* parva in pergamenis abbreviata et votiva.

Item reperit ibidem quendam librum *evangelisterium* in pergamenis pulcrum et novum cum nota in passionibus Cristi et in liber generationis et in festo Epiffanie e lo Exultet angelica.

Item alium librum *evangelisterium* in pergamenis antiquum.

¹¹ Arxiu Municipal de Girona, *Manual d'acords de 1451*, f. 186.

¹² Arxiu Diocesà, P. n.º 147, ff. 102-04.

Item duos libros *epistolerios* in pergamenis unum bonum et novum et altero mediocrem.

Item ibidem reperit duos magnos libros cum postibus et pergamenis novos et bonos dictos *alfuyers* dominicale et sanctorale bene quaternatos.

Item reperit ibidem quendam magnum librum cum postibus et pergamenis dicitur *responsorium* dominicale et sanctorale bonum et quasi novum bene quaternatu.

Item reperit alium librum similem huic *proxteriorum*.

Item reperit alium quendam librum magnum cum postibus et pergamenis bene ligatum dictum *alfuyer*.

Item alium librum in pergamenis novum et bonum dictum *Consueta* bene quaternatu.

Item alium librum *proserium* magnum et bonum ac novum.

Item alium librum *proserium* antiquum.

Item alium librum *psalterium* ligatum cum cathena in choro optimum.

Item visitavit chorum dicte Ecclesie et reperit finestralium et cathedras ac *legendarios et libros bene*, in quo choro est erectum quoddam altare sub invocatione Sancti Benedicti...

El dia 29 de gener de 1499, visita del bisbe Berenguer de Pau ¹³, es va anotar:

Item invenit in dicto choro duo *psalteria* valde bona.

Item unum *collectarium* cum postibus coreo virnilio cohoptis.

Item quoddam *legendarium*.

Item quoddam *antiphonarium* quod indiget religacione, mandavit religari infra mensem ad honus dicte sacristie.

Et pluribus aliis libris inspectis invenit omnes decenter et bene esse.

Com sempre no es recensionen altres llibres que els litúrgics, dels quals, com es pot veure, estava prou provist el monastir. La visita del bisbe Berenguer de Pau encara que menys detallada dóna la mateixa impressió, sovint per manca de temps o per no repetir, no es detalla i es val d'una fórmula com la que aquí és emprada: *et pluribus aliis libris inspectis invenit omnes decenter et bene esse*.

¹³ Id., P. n.º 148, f. 166 v.

Monastir de Sant Quirse de Colera

Dintell de la porta de la Biblioteca de Sant Pere de Galligans

SANT QUIRZE DE COLERA

Al monastir de Sant Quirze de Colera hi dedicà F. Monsalvatje la millor part del volum VIII de les seves *Noticias históricas*.

Abans d'escriure aquestes ratlles hem volgut visitar l'exmc-nastir i hem pogut verificar tot ço que en va dir l'esmentat autor. En un emplaçament meravellós el monastir està convertit en una masia i el conjunt impressiona i fa llàstima a la vegada; la fotografia que acompanyem, una vista general del conjunt, ho mostra ben clarament.

Segons diu el P. Tobella va ser visitat el 14 de gener de 1330, si bé anteriorment l'abat de Sant Quirze en 1278 havia estat visitador.

El susdit Monsalvatje donà a conèixer la inscripció de la lauda sepulcral de l'abat Berenguer de Vilatenim traspassat a 12 de novembre de 1320, en la que es fa constar que «ecclesiam luminibus libris et multis aliis perornavit», que fins ara era la única notícia coneguda relativa a llibres del monastir.

La nostra nota és del temps del bisbe Fra Guillem Ramon Boil; és una mena d'inventari dels llibres que hi havia el dia de la seva visita, que fou el 12 d'abril de 1513 i diu així ¹⁴:

Visitavit chorum ipsius ecclesie et invenit cathedras ipsius que pro nunc tolerantur. Et invenit libros sequentes bonos et plures:

Librum parvum de processionibus mandat relligari.

Librum de vitis patrum pulcrum mandat relligari.

Duos legendarios pulcros mandat relligari.

Alium librum parvum de processionibus.

Alium legendarium pulcrum mandat relligari. *Epistolerium* relligetur.

Alium legendarium relligetur vel saltem ponantur fibule.

Librum Dyalogorum Sancti Gregorii relligetur.

Ordinarium parvum.

Librum de legendis sanctorum incipientem: *passio sanctorum Ciriti et Julite*, relligetur.

Psalterium relligetur.

Responserium. *Antiffonerium*. *Alfullerium*. *Collectarium* quos omnis mandat relligari.

Librum parvum de pluribus sunt ymni et alia multa mandat relligari.

¹⁴ Id., P. n.º 31, f. 421.

Librum *homeliarum* de litera goticha.

Tres libros pulcros et bonos magnos in quibus est *Biblia*.

Alium *epistolerium*.

Lunarium seu ... ubi legitur lectio per pueros in principio prime.

Librum in quo est *Regula Sancti Agustini*.

Mandat omnes relligari quare omnes predicti indigent reparatione absque mora. Ideo mandat quod per dominum abbatem relligentur saltem infra sex menses sub pena decem librarum.

Ací i ara els llibres ja no són solament els litúrgics pròpiament dits; es veu que es guardaven tots al cor, que feia així a l'ensem de biblioteca. El bisbe en deuria quedar ben impressionat, car els va qualificar de *bonos et plures*, i, efectivament, si tenim en compte les circumstàncies de temps i lloc era evident que constituïen un conjunt ben notable.

LLUÍS BATLLE I PRATS